

«лівого» крила західних інтелектуалів, тоді як Гантінгтон є переконаним консерватором), обидва дослідники ставлять під питання незаперечність політичного і економічного домінування Заходу, прогножуючи крупні потрясіння, пов'язані із зміною світового порядку. В той же час більшість західних авторів, мислячих в рамках звичних уявлень про «неминучу» перевагу Заходу, прогнозує лідерство США і Західної Європи впродовж всього XXI ст. В цьому відношенні і Валлерстайн, і Гантінгтон є на Заході швидше винятком, ніж правилом, проте винятком красномовним.

Головна ідея, яку Гантінгтон намагається довести, полягає у тому, що західне суспільство вступає у довготермінове протистояння з мусульманським світом (з періодичними сплесками активного насильства). І саме в умовах глобального протистояння культур він обґрунтовує футурологічні припущення – зіткнення цивілізацій, неможливість мирного існування різних культурних спільнот.

Говорячи про розуміння сутності лібералізму, І. Валлерстайн вказує на нечасті факти ворожнечі між «насадженими демократіями». Натомість, Гантінгтон наполягає на тому, що демократизація та модернізація за межами Західної цивілізації більшою мірою спонукає виникнення суперечок / зіткнень. Посилаючись на класичну тезу Макса Вебера, яка сьогодні є певним табу, Гантінгтон стверджує, що культурні фактори є визначальними, якщо йдеться про різний рівень та швидкість модернізаційних процесів.

#### Список використаних джерел

1. Валлерстайн І. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн; пер. с англ. – СПб.: Университетская Книга, 2001. – 416 с.
2. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / С. Гантінгтон. – Львів: Кальварія, 2006. – 474 с.
3. Драпогуз В. П. Екстраполяція як метод соціального пізнання: Монографія / В. П. Драпогуз. – К.: ВАДЕКС, 2014. – 140 с.
4. Кинг А., Шнайдер Б. Первая глобальная революция: Докл. Рим. клуба / А. Кинг, Б. Шнайдер; пер. с англ. Д. Саприки и др. – М.: изд. «Прогресс – Панягея», 1991. – 339 [1] с.
5. Пантин В. И., Лапкин В. В. Философия исторического прогнозирования: ритмы истории и перспективы мирового развития в первой половине XXI века / В. И. Пантин, В. В. Лапкин. – «Дубна: Феникс+», 2006. – 448 с.
6. Синеглазов В. М. Интеллектуальные методы прогнозирования. Монография / В. М. Синеглазов. – К.: «Освіта України», 2013. – 236 с.
7. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003.
8. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? // Политические исследования. – 1994. – №1. – С.30–48.
9. Huntington S. Ich sehe keine Supremacht // Focus 19/1999. – S.162.
10. Huntington S. Der Kampf der Kulturen. Die Neugestaltung der Welt-politik im 21 Jahrhundert. – Munchen, 1996.
11. Huntington S. The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order. – N. Y., 1996.

#### References

1. Vallerstajn I. Analiz mirovych sistem i situacija v sovremenom mire / I. Vallerstajn; per. s angl. – SPb.: Universitetskaja Kniga, 2001. – 416 s.
2. Gantington S. Protystojannja cyvilizacij ta zmina svitovogo porjadku / S. Gantington. – L'viv: Kal'varija, 2006. – 474 s.
3. Drapoguz V. P. Ekstrapoljacija jak metod social'nogo piznannja: Monografija / V. P. Drapoguz. – K.: VADEKS, 2014. – 140 s.
4. King A., Shnajder B. Pervaja global'naja revoljucija: Dokl. Rim. kluba / A. King, B. Shnajder; per. s angl. D. Sapriki i dr. – M.: izd. «Progress – Panageja», 1991. – 339 [1] s.

5. Pantin V. I., Lapkin V. V. Filosofija istoricheskogo prognozirovanija: ritmy istorii i perspektivy mirovogo razvitiya v pervoj polovine XXI veka / V. I. Pantin, V. V. Lapkin. – «Dubna: Feniks+», 2006. – 448 s.

6. Sineglazov V. M. Intellekual'nye metody prognozirovanija. Monografija / V. M. Sineglazov. – K.: «Osvita Ukraїny», 2013. – 236 s.

7. Hantington S. Stolknovenie civilizacij / S. Hantington; per. s angl. T. Velimeeva, Ju. Novikova. – M.: ООО «Izdatel'stvo AST», 2003.

8. Hantington S. Stolknovenie civilizacij? // Politicheskie issledovanija. – 1994. – №1. – S.30–48.

9. Huntington S. Ich sehe keine Supremacht // Focus 19/1999. – S.162.

10. Huntington S. Der Kampf der Kulturen. Die Neugestaltung der Welt-politik im 21 Jahrhundert. – Munchen, 1996.

11. Huntington S. The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order. – N. Y., 1996.

*Drapoguz V. P., Ph.D. of Philosophical Sciences, Associate Professor of Center for Humanitarian Education of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com*

#### Scenarios of the future of our civilization according to the conceptions of S. Huntington and I. Wallerstein

*In this article, we consider the basic scenarios of modern western civilization development according to the conceptions of Huntington and Wallerstein from the point of view of extrapolation.*

*Keywords: future, extrapolation, scenarios of civilization development, conceptions of Huntington and Wallerstein.*

*Драпогуз В. П., кандидат философских наук, доцент, Центр гуманитарного образования НАН Украины (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com*

#### Сценарии будущего цивилизации в концепциях С. Гантінгтона и И. Валлерстайна

*Рассматриваются основные сценарии развития современной западной цивилизации в концепциях С. Гантінгтона и И. Валлерстайна с позиции экстраполяционного прогнозирования.*

*Ключевые слова: будущее, экстраполяционное прогнозирование, сценарии развития цивилизации, концепции С. Гантінгтона и И. Валлерстайна.*

\* \* \*

УДК 930.1

**Масаев М. В.,**  
доктор философских наук, профессор кафедры философии и социальных наук, Гуманитарно-педагогическая академия Крымского федерального университета им. В. И. Вернадского (Украина, Ялта),  
mikhail-masaev@yandex.ru

#### Фридрих фон Хайек: СВОБОДА, ДЕМОКРАТИЯ, КАПИТАЛИЗМ (ФИЛОСОФСКО-ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ)

*Хотя австро-американский учёный весьма ярко и остро критикует централизованную экономическую систему как главное препятствие на пути достижения социальной свободы, отмечает действительные достижения западной демократии, следует заметить, что он неоправданно на наш взгляд преувеличивает значение частной собственности и индивидуализма, признавая их, по существу, вечными и наиболее соответствующими природе человека. Между тем, общество свободной конкуренции, впрочем, как и хайековского социализма, с которым мыслитель боролся всю жизнь, в чистом виде никогда не существовало. Свобода же человека в реальном западном обществе является далеко не совершенной, а потому не может не требовать своего усовершенствования и развития.*

*Ключевые слова: свобода, демократия, капитализм, Фридрих фон Хайек.*

*(стаття друкується мовою оригіналу)*

Практически все выступают за свободу. Если в своё время германские фашисты, по выражению Г. М. Димитрова, «иезуитски эксплуатировали» «антикапиталистические настроения» народных масс и их симпатии к социализму [1, с. 456] и включили слово «социалистическая» в название своей партии, то сейчас, все, кому не лень, эксплуатируют

стремление людей к свободе. Все за свободу и демократию. Практически все, даже бывшие коммунисты, за капитализм. Но не все знают, что понятие демократии коррелирует именно с капитализмом. Об этом мы писали в нашей монографии «Curriculum vitae парадигмальных образов и символов эпох и цивилизаций» [2, с. 233–249] и в статье «Демократия как символ капиталистического переустройства общества (философско–исторический аспект в свете учения Конфуция чжень–мин и концепции парадигмальных образов и символов эпох и цивилизаций)» [3]. Хорошо просматривается эта корреляция и в трудах лауреата Нобелевской премии австрийского и американского учёного Фридриха фон Хайека.

Объект исследования – философия Фридриха фон Хайека.

Предмет исследования – категории свободы, демократии и капитализма в философии Фридриха фон Хайека.

Новизна работы состоит в установлении жесткой и неразрывной связи в философии Фридриха фон Хайека категорий свободы, демократии и капитализма.

Цель работы – в процессе исследования категорий свободы, демократии и капитализма в философии Фридриха фон Хайека установить их корреляцию и жесткую неразрывную связь.

Ф. фон Хайек является признанным классиком нашего времени, рассматривающим свободу в обществе с нелиберальных позиций. Он в концентрированной форме выразил основные черты индивидуалистического понимания свободы. Свою теорию он строит на полемике с тоталитаризмом. Тоталитаризм выступает у Ф. фон Хайека и разновидностью социально–политической практики, и социально–философской теорией.

Главной мишенью критики мыслителя является «социализм», причём под этим понятием он подразумевает как советский строй, так и германский фашизм. В связи с теоретико–мировоззренческим исследованием проблемы свободы для нас важна не столько критика хайековского социализма, сколько высказываемые в её процессе позитивные взгляды самого мыслителя на ценность свободы, её место в западном либеральном обществе и её отражение в теории.

Согласно Ф. фон Хайеку, либерализм, к приверженцам которого он относит и самого себя, не может превратиться в догматическую систему, поскольку в нём нет раз и навсегда установленных правил и норм. Основополагающий принцип заключается в том, что, организуя ту или иную сферу жизнедеятельности, люди должны максимально опираться на спонтанные силы общества и как можно меньше прибегать к принуждению. «Политика, основанная на принципе свободы, должна свести к минимуму социальное принуждение, даже если его невозможно уничтожить совсем» [4, р. 12].

Главным видом свободы по Ф. фон Хайеку является экономическая свобода, которая лежит в основе всех других её видов. Свобода предпринимательства представляет собой безусловную ценность, поэтому люди должны идти на некоторые жертвы ради сохранения этой свободы. Причём нельзя быть уверенным, что эти жертвы когда–нибудь окупятся (в экономическом смысле). Но главный довод в пользу свободы заключается в том, что люди всегда должны оставлять шанс для таких направлений развития, которые просто невозможно предугадать. Именно непредсказуемость западного либерального общества

позволяет ему успешно справляться с возникающими в процессе развития задачами.

Демократия, по твёрдому убеждению Ф. фон Хайека, возможна только при капитализме, то есть при таком общественном устройстве, когда существует частная собственность и свободная конкуренция. Если этих условий нет, если возобладал коллективизм, то о какой демократии не может быть и речи. Сама демократия тоже должна пониматься как инструмент обеспечения предпринимательства, а совсем не как орудие власти большинства. Ведь большинство может повредить экономической свободе гораздо больше, чем худшая из диктатур. Да и вся история капитализма показывает, что либеральная демократия никогда не приводила к власти представителей большинства.

Ф. фон Хайек выступает за то, чтобы в обществе функционировали определённые правила, которые индивиды могли бы знать, и в соответствии с которыми могли бы строить свою деятельность. Коллективная деятельность ограничивается мыслителем сферой действия общих целей. Само общество представляет собой совокупность изолированных индивидов, преследующих узко эгоистические цели. Самое главное – это невмешательство государства в экономическую деятельность индивидов. Только тогда можно говорить о наличии экономической свободы. Формальное равенство перед законом несовместимо с любыми действиями правительства, нацеленными на обеспечение материального равенства различных людей, а всякий политический курс, основанный на идее справедливого распределения, однозначно ведёт к разрушению «правозаконности». Именно со стремлением переустроить жизнь общества в соответствии с некоей единой, рациональной, наперёд заданной целью, пусть даже и позитивной Ф. фон Хайек и связывает возникновение тоталитарных режимов [5, с. 109]. Однако в этом утверждении мыслителя содержится и такое положение, что любые попытки людей целенаправленно изменять условия своего существования в сторону большего блага обречены на неудачу. С этим согласиться нельзя, поскольку это противоречит законам рынка. Законы рынка хотя и действуют помимо воли каждого конкретного человека, однако же, возможны только благодаря индивидуальным целенаправленным действиям.

Если для классиков либерализма свобода означает независимость человека от насилия и произвола других людей, то социалисты, по мнению австро–американского ученого, обещают свободу от необходимости, собираются построить идеальное общество, однако «человек никогда не был и не будет хозяином своей судьбы», никакое идеальное общество построить невозможно [6, с. 259]. Действительной же главной целью социализма, как его понимает Ф. фон Хайек, является равное распределение богатств, которое возможно только при достижении всеми членами общества равных условий для его приобретения. А такое никак невозможно даже при самом идеальном капитализме. При идеальном социализме это было бы возможно, но невозможен сам идеальный социализм.

Резко критикуя сторонников экономического планирования, Ф. фон Хайек отмечает, что при таком планировании человек лишается возможности самостоятельно решать свои экономические проблемы. Проблема выбора перед человеком уже не стоит, поскольку

выбор за него сделают власти. Свобода экономического выбора неизбежно связана с риском и ответственностью, избавиться от которых невозможно, не потеряв вместе с ними и саму свободу.

Главной гарантией свободы является частная собственность, причем она гарантирует свободу всех, в том числе и тех, у кого этой собственности нет. Свобода, по Ф. фон Хайеку, обеспечивается тем, что у средств производства много владельцев, каждый из которых имеет свои, отличные от других, интересы. Если же контроль над средствами производства сосредоточить в одних руках, то люди попадут под ярмо абсолютной зависимости.

Ф. фон Хайек отмечает, что, к сожалению, свобода личности перестала считаться главной ценностью многими интеллектуалами XX века (следует при этом иметь в виду, что все трактовки свободы, кроме классической либеральной, считаются Ф. фон Хайеком ложными). Человеку нужна свобода совершать поступки вопреки существующим условиям его материальной деятельности, требуется и ответственность, но ответственность не перед вышестоящим, а перед собственной совестью. Основные права человека – это право свободно перемещаться, свободно мыслить и свободно высказываться. Угрозу же им представляют стремления различных политических сил обеспечить привилегированное положение для определённых социальных групп. Гарантированный уровень благосостояния для одних групп и дискриминация других являются, согласно австрийско-американскому мыслителю, сторонами одной политической линии, поскольку «мы не можем гарантировать стабильность дохода для всех» [7, с. 97]. Следует заметить, что Ф. фон Хайек предпочитает ничего не говорить о том, что в реальном капиталистическом обществе как раз и существует такое привилегированное положение одних социальных групп по сравнению с другими, хотя это и не выражено в законах.

Примером эффективности системы свободной конкуренции служит, согласно Ф. фон Хайеку, международное разделение труда. Эффективное экономическое планирование должно быть международным, однако глобальные масштабы не позволяют координировать усилия какому-то единому органу. Слишком различны цели и стремления регионов, чтобы можно было найти приемлемое для всех решение. По мере увеличения размеров группы согласие между её членами по поводу иерархии целей будет всё меньше, и, соответственно, будет расти необходимость использовать принуждение. Эту тенденцию мы можем наблюдать при расширении Европейского Союза. Поскольку же, по убеждению Ф. фон Хайека, международное планирование в принципе невозможно, то вечным и самым эффективным механизмом согласования интересов сторон мыслитель провозглашает свободную конкуренцию. Только она, по убеждению Ф. фон Хайека, может позволить избежать конфликтов между богатыми и бедными странами.

Хотя австро-американский учёный весьма ярко и остро критикует централизованную экономическую систему как главное препятствие на пути достижения социальной свободы, отмечает действительные достижения западной демократии, следует заметить, что он неоправданно на наш взгляд преувеличивает значение частной собственности и индивидуализма, признавая их, по существу, вечными и наиболее соответствующими природе человека. Между тем, общество свободной конкуренции, впрочем, как и

хайковского социализма, с которым мыслитель боролся всю жизнь, в чистом виде никогда не существовало. Свобода же человека в реальном западном обществе является далеко не совершенной, а потому не может не требовать своего усовершенствования и развития. Таким образом, можно прийти к следующим выводам:

1. Категории свободы, демократии и капитализма в философии Ф. фон Хайека жестко и неразрывно связаны и взаимообусловлены.

2. Но свободу и демократию при капитализме нельзя считать идеальными, как нельзя считать идеальным и само капиталистическое общество.

#### Список использованных источников

1. Димитров Г. Избранные произведения в 3-х т. Перевод. – М.: Политиздат, 1983. – Т.1. – 491 с.
2. Масаев М. В. Curriculum vitae парадигмальных образов и символов эпох и цивилизаций. Монография / М. В. Масаев. – Симферополь: ДОЛЯ, 2011. – 512 с.
3. Масаев М. В. Демократия как символ капиталистического переустройства общества (философско-исторический аспект в свете учения Конфуция чжень-мин и концепции парадигмальных образов и символов эпох и цивилизаций) / М. В. Масаев // Культура народов Причерноморья. – 2009. – №154. – С.141–150.
4. Hayek F. A. The Constitution of Liberty. – Chicago, 1978. – 245 p.
5. Капелюшников Р. И. «Дорога к рабству» и «дорога к свободе»: полемика Ф. А. Хайека с тоталитаризмом // Вопросы философии. – 1990. – №10. – С.57–64.
6. Хайек Ф. А. Общество свободных. – Лондон, 1990. – 138 с.
7. Хайек Ф. А. Дорога к рабству. – М., 1992. – 374 с.

#### References

1. Dimitrov G. Izbrannye proizvedeniya v 3-h t. Perevod. – M.: Politizdat, 1983. – T.1. – 491 s.
2. Masaev M. V. Curriculum vitae paradigmalyh obrazov i simvolov jepoh i civilizacij. Monografija / M. V. Masaev. – Simferopol': DOLJa, 2011. – 512 s.
3. Masaev M. V. Demokratija kak simvol kapitalisticheskogo pereustrojstva obshhestva (filosofsko-istoricheskij aspekt v svete uchenija Konfucija chzhen'-min i koncepcii paradigmalyh obrazov i simvolov jepoh i civilizacij) / M. V. Masaev // Kul'tura narodov Prichernomor'ja. – 2009. – №154. – S.141–150.
4. Hayek F. A. The Constitution of Liberty. – Chicago, 1978. – 245 p.
5. Kapeljushnikov R. I. «Doroga k rabstvu» i «doroga k svobode»: polemika F. A. Hajeka s totalitarizmom // Voprosy filosofii. – 1990. – №10. – S.57–64.
6. Hajek F. A. Obshhestvo svobodnyh. – London, 1990. – 138 s.
7. Hajek F. A. Doroga k rabstvu. – M., 1992. – 374 s.

*Masaev M. V., Doctor of Philosophical Sciences, Professor of Philosophy and Social Sciences Department of Humanitarian and Pedagogical Academy of Crimean Federal University named after V. I. Vernadskiy (Ukraine, Yalta), mikhail-masaev@yandex.ru*

#### **Friedrich von Hayek: freedom, democracy, capitalism (philosophy and history analyses)**

*Though Austrian and American scientist brightly and sharply criticizes the centralized economical system as the main obstacle on the way to reach the social freedom, marks the real achievements of the western democracy, it is necessary to not justified that he from our point of view exaggerates the importance of the private property and individualism, recognizing them in essence eternal and the most corresponding to the human nature. Meanwhile the society of free competition, as Hayek's socialism with which the thinker had been fighting all his life had never existed as an ideal variant. The freedom of a man in the real western society is far from perfection and therefore not can't demand its improvement and development.*

**Keywords:** freedom, democracy, capitalism, Friedrich von Hayek.

*Masaev M. V., доктор філософських наук, професор кафедри філософії та соціальних наук, Гуманітарно-педагогічна академія Кримського федерального університету ім. В. І. Вернадського (Україна, Ялта), mikhail-masaev@yandex.ru*

#### **Фрідріх фон Хайек: свобода, демократія, капіталізм (філософсько-історичний аналіз)**

*Хоч австро-американський вчений дуже яскраво й гостро критикує централізовану економічну систему як головну перешкоду на шляху досягнення соціальної свободи, відмічає дійсні досягнення західної демократії, слід*

замітити, що він невинуватиме на наш погляд перебільшує значення приватної власності і індивідуалізму, визначаючи їх, по суті вічними та такими, що найбільш відповідають природі людини. Між тим, суспільство вільної конкуренції, втім, як і хайкевського соціалізму, з котрим мислитель боровся все життя, в чистому вигляді ніколи не існувало. Свобода ж людини в реальному західному суспільстві є далеко не довершеною, а тому не може не вимагати свого вдосконалення та розвитку.

**Ключові слова:** свобода, демократія, капіталізм, Фрідріх фон Хайек.

\* \* \*

УДК 283(477)

**Матвієнко І. С.,**  
кандидат філософських наук, асистент кафедри  
філософії, НУБІП України (Україна, Київ),  
malushka20@ukr.net

### ПРИРОДА ЛЮДИНИ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЯ У ФІЛОСОФСЬКИХ РОЗДУМАХ С. К'ЄРКЕГОРА

*Представлено розгляд теми екзистенції та природи людини, як ключових категорій філософії С. К'єркегора. Проблема існування людини, визначення природи людського є найважливішим пошуком сьогодення, філософські роздуми датського мислителя формували думку тогочасної епохи, його роботи торкалися струн душі кожної людини, не тільки середини XIX ст., а й XXI ст. Безперечно людина є певною системою, але завершеною і повноцінною вона може бути лише для Бога, для всіх інших вона є ірраціоналістичною та такою, яка постійно перебуває в процесі становлення деяких її елементів. Пошук природи людини як цілісного внутрішнього світу, в середині якого кожен може зберегти свою унікальність, є ціллю життя індивіда, і для цього не обов'язково виражати це в мові, кожен сам для себе має знайти своє власне «Я».*

**Ключові слова:** природа людини, екзистенція, релігійність, людина, особистість, бог, ірраціональність.

Від античності і до сьогодення, нас не полишає вирішення однієї з головних світових проблем, що ж таке людина, та яка її природа? Кожен з істориків філософії по своєму трактував цю проблему, але ми хочемо звернути увагу на Сьорена К'єркегора, творчість якого є філософсько-релігійною, адже він у своїх роботах звертається не тільки до загальнофілософських проблем, а й до віри, зокрема, християнської, Бога та одкровення, його філософія сформувалася в середині XIX ст., коли Європа була в межовій ситуації війни, питання страждання та визначеності людини були ключовими з урахуванням ситуації, яка складалася. От, і на сьогодні, в українському суспільстві виникає криза особистості, коли страждання та втрати є щоденними: куди звертатися, та як знайти себе? Відповідь можна знайти у філософських роздумах датського мислителя, який пропонує шляхом внутрішньої таємничої розмови з собою та через Бога знайти сенс життя та своєї природи. Проходячи три життєві стадії: почуття, розуму та серця ми приходимо до істинного усвідомлення людської екзистенції.

Проблема природи людини та екзистенції масштабно розкривається в роботах безпосередньо самого С. К'єркегора, таких як «Або-або» (1843), «Страх і тремтіння» (1843), «Повторення» (1843), «Філософські крихти» (1844), «Поняття страху» (1844), «Стадії на життєвому шляху» (1845) та інші. Також ми можемо говорити про таких представників, які досить глибоко розглядають цю проблему з точки зору психології, релігії, та безпосередньо філософії В. Баррет, К. Барт, Р. Бульман, У. Лоурі, Г. Марсель, Ж. Марітен та інші, для яких проблема визначення людини, її природи та релігійності була ключовою. Багато вітчизняних та зарубіжних науковців у своїх дослідженнях широко використовують ідеї цього датського філософа (С. С. Аверінцев, В. Ф. Асмус, П. П. Гайденок, Н. С. Мудрагей, О. І. Ставцеві, К. Ю. Райдоно,

Г. Д. Омелаєнко, С. Л. Шевченко, Л. Шестов та багато інших).

Головною метою статті є окреслити ознаки природи людини та екзистенції у філософській спадщині С. К'єркегора.

Проблема існування людини, визначення природи людського є найважливішим пошуком сьогодення. Філософські роздуми С. К'єркегора формували думку тогочасної епохи, його роботи торкалися струн душі кожної людини, не тільки середини XIX ст., а й XXI ст. Гегельянство, яке втратило віру в нескінченність людського початку, віддаючи першість лише раціональності та історичному суб'єкту і його практичним потребам, абсолютно забуває про моральний та духовний бік питання. Саме тому, виходом з кризи гегелівських думок К'єркегор бачить у таких поняттях як вибір, рішення та момент, які нерозривно пов'язані з індивідом, випадковістю та вірою. Гегелівська філософія релігії кидала виклик всім історичним виявам християнства. У передмові до роботи «Філософські крихти або крупичі мудрості» Д. А. Лунгіна зазначає: «Її осередком (гегелівська філософія І. М.) – здатність вільної волі ввібрати в себе неохоплене і змиритися з непримиримим – корінілося, за Гегелем, в не людській природі самої людини, її постійному і упорному бажанні показати себе, так ніби без цієї маніфестації він не був впевнений, що існує» [1, с. 11]. Продемонструвавши світу, що християнство є релігією перш за все вільної волі, але без науки не можливо, бо все ж ті, хто служили науці мали певну рацію, саме тому в XIX ст. ми спостерігали певне поєднання розуму та віри, і на сьогодні цей процес не є знівельованим. Хоча християнство мало вагомий аргумент, на протипагу науці, воно приймало людину такою якою вона була, в стані її соціальної пригніченості. Саме С. К'єркегор визначить головну тезу XIX ст.: «...пристрасть, яка переходить в бунт проти Бога, який грає людським життям і допускає вбивство дітей, щоб представити дорослому свободу вибору... то ця пристрасть – єдине, чого коштує ця гра» [1, с. 12].

Розуміння природи людини і того, що саме вона з себе представляє К'єркегор починає звертаючись до філософської спадщини Сократа, яка презентована в діалогах Платона, і зазначає, що для нього людина сама для себе є своєю власною мірою, на протипагу Протагору для якого «людина є мірою всіх речей», а не тільки себе самої. Парадокс визначення людиною самої себе, або своєї природи, криється на думку К'єркегора в любові: «Живе людина в гармонії з самою собою випадково в ній відкривається парадокс: любов до себе перетворюється в любов до іншої людини, якої їй не вистачає ... отже, люби себе так, щоб можна було зуміти любити ближнього свого як самого себе» [1, с. 41]. Таким чином, парадокс кохання наближує нас до розгадки таємниці природи людини, коли з одного боку стоїть тваринний початок, і це є незаперечним фактом, а з іншого в людині є щось більше, і це є щось божественне. Щось не визначене та неосяжне розумом, саме за допомогою цієї частинки людина може чинити акт самопізнання, це щось, що допомагає нам пізнавати інших. Саме тому, у екзистенціалістській концепції датського мислителя проблема людини займає ключову роль і характеризується якісно новим підходом до цього питання. З соціальності та культурних умов перебування в суспільстві акцент змінюється на внутрішній стан людини, її переживання, страждання, переконання, тобто